

Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO MOSTAR

KURIKUL NASTAVNOG PREDMETA
SOCIOLOGIJA
ZA GIMNAZIJE

Mostar, svibanj 2024.

**Bosna i Hercegovina
Federacija Bosne i Hercegovine
HERCEGOVAČKO-NERETVANSKA ŽUPANIJA
ZAVOD ZA ŠKOLSTVO MOSTAR**

KURIKUL NASTAVNOG PREDMETA

SOCIOLOGIJA

ZA GIMNAZIJE

Mostar, svibanj 2024.

Kurikul nastavnog predmeta Sociologija za gimnazije

Izdavač:

Za izdavača:

Koordinator Društveno-humanističkog područja:

Dr. sc. Marija Naletilić

Voditelj predmetne Radne skupine:

dr. sc. Dražen Barbarić, doc.

Radna skupina za izradu predmetnog kurikula:

Mario Damjanović

Mile Logara

Sanja Crnogorac

Ivana Brković

Monika Bošnjak

Recenzent:

dr. sc. Ana-Mari Bošnjak, doc.

Tehnička priprema i uređenje:

Javna ustanova Zavod za odgoj i obrazovanje

SADRŽAJ

A/ OPIS PREDMETA	4
B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA	6
C/ PREDMETNO PODRUČJE KURIKULA	6
D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI	9
<i>3. razred gimnazije /35 nastavnih sati godišnje/</i>	9
E/ UČENJE I PODUČAVANJE	14
F/VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE	17

A/ OPIS PREDMETA

Svrha učenja i podučavanja Sociologije u srednjoj školi jest olakšati učenicima funkcioniranje u suvremenim društvima, a to se može postići usvajanjem znanja i vještina neophodnih za bolje razumijevanje tih društava, kao i analizom međudnosa pojedinca i društva pomoću osnovnih metoda istraživanja u sociologiji.

Sociologija učeniku omogućuje bolje razumijevanje društvenih struktura i fenomena društvene promjene (dinamike i statike), kao i uvid u mehanizme izgradnje društva 'odozdo' kroz objašnjenja kako pojedinci svojim interakcijama tvore društvo (mikro perspektiva) i 'odozgo' - kako društvene strukture djeluju međusobno i na pojedince (makro perspektiva).

Očito je kako se društva kroz povijest sve brže mijenjaju, nekada su bile potrebne tisuće godina da se promijeni tip društva, danas se to događa puno brže zbog razvoja tehnologije i veće dostupnosti znanja, a upravo sociologija ima jednu od ključnih uloga u osposobljavanju učenika za bolju prilagodbu tim promjenama. Kroz proučavanje odnosa sociologije i drugih znanosti učenik bolje razumije mjesto sociologije u sustavu znanosti i njen utjecaj na znanost i društvo, a proučavanjem odnosa pojedinca i društva te društvenih pojava u svojoj neposrednoj okolini učenik usvaja i primjenjuje osnovne sociološke pojmove i razvija svijest o tome da je društvo složeni fenomen koji se stalno mijenja i nemoguće ga je svesti na individualnu svijest pojedinaca ili analizirati samo pomoću zdravorazumskih shvaćanja. To utječe na razvoj osjećaja za društvenu pravdu i slobodu, dodatno se razvijaju vrijednosti samopoštovanja, tolerancije i uvažavanja različitosti.

Rezultati (društvenih) istraživanja i osnovni sociološki pojmovi se redovito pojavljuju u masovnim medijima što poznavanje osnovnog sociološkog instrumentarija čini neophodnim za argumentiranu raspravu o bilo kakvoj temi vezanoj za suvremena društva i pretpostavkom razumijevanja i analize složenijih procesa i pojava u društvu. Sociologija, uz sve navedeno, ima značajnu ulogu u razvoju osobnog i društvenog identiteta mladih pa je razumno pretpostaviti da će i njena važnost unutar odgojno-obrazovnog sustava sve više rasti.

Sociologija potiče razvoj socijalnih, građanskih i poduzetničkih kompetencija zbog same naravi predmeta, a dodatno utječe na razvoj kritičkog mišljenja (npr. kroz analizu sadržaja u suvremenim medijima), digitalnih i metakognitivnih sposobnosti (kroz proučavanje kreiranja znanja i procjenom relevantnosti izvora u realnom i virtualnom svijetu), jezično-komunikacijskih kompetencija (kroz interpretaciju i prezentaciju rezultata istraživanja) i matematičkih kompetencija (statistika u okviru socioloških istraživanja).

Sociologija je dio društveno-humanističkog područja i povezana je s brojnim predmetima i međupredmetnim temama. Najvažnije je istaknuti njenu povezanost s nastavnim predmetima: Psihologija, Filozofija, Povijest, Politika i gospodarstvo, Etika i Vjeronauk, a povezana je i sa svim područjima odnosno komponentama u međupredmetnom području prikazanom u ovom kurikulu i *Zajedničkoj jezgri definiranoj na ishodima učenja u Bosni i Hercegovini*.

Programski sadržaji unutar Sociologije su opsežni i stoga je nužna suradnja nastavnika i učenika pri određivanju načina pristupa određenim temama. Uloga nastavnika je pomoći učenicima ovladati osnovnim sociološkim instrumentarijem (osnovnim pojmovima, jednostavnijim statističkim kategorijama i metodama istraživanja neophodnim za analizu suvremenog društva), te ih usmjeriti prilikom istraživanja; biti moderator u njihovim

Sociologije naglašavaju i ulogu učenika kao subjekta koji bitno utječe na to kako će u konačnici nastava izgledati. Provođenje jednostavnijih istraživanja i njihova prezentacija, pisanje eseja, grupni i individualni rad, debate i slične metode aktivnog učenja su pretpostavka uspješnog izvođenja nastave Sociologije.

Sociologija se u gimnazijama i drugim srednjim školama uči i poučava kao obvezni i izborni predmet. Unutar gimnazijskog obrazovanja najčešće se pojavljuje na trećoj godini s ukupnim fondom od 35 ili 70 sati godišnje (predviđeno je da se nastava ovog predmeta izvodi jednom ili dva puta tjedno).

B/ CILJEVI UČENJA I PODUČAVANJA PREDMETA

- Usvajanje znanja o osnovnim pojmovima, teorijama i metodama istraživanja u sociologiji (sociološki instrumentarij) i razumijevanje sociološkog pogleda na društvo.
- Razvoj socijalnih, komunikacijskih i metakognitivnih kompetencija učenika kroz multiperspektivno promatranje i analizu pojava i odnosa u društvu.
- Osposobljavanje učenika da se kroz korištenje i procjenu različitih izvora informacija prilagode sve bržim društvenim promjenama i povećanju kompleksnosti društvenih sustava.
- Poticanje promicanja tolerancije, uvažavanja, poštivanja različitih kultura i mišljenja, te razvijanje svijesti o osobnom identitetu, te relevantnim grupnim i kulturnim identitetima kod učenika.
- Razvijanje kritičkog odnosa prema različitim (sociološkim) interpretacijama stvarnosti, medijima i procjenama globalnih rizika uz izražavanje vlastitog stava, te poticanje učenika da se razvijaju u informirane, zdrave i odgovorne članove društvene zajednice.

C/ PREDMETNO PODRUČJE KURIKULA

Ishodi u ovom predmetu su podijeljeni u tri predmetna područja:

A: Sociologija i znanost

B: Pojedinac i društvo

C: Izazovi suvremenog društva

Ova podjela je rezultat razmatranja osnovnih problema kojima se bavi suvremena sociologija, no treba napomenuti da se ti problemi često isprepliću, što znači da i sadržaji unutar predmetnih područja nisu strogo odvojeni.

Učenikov prvi susret sa sociologijom je zamišljen kroz predmetno područje Sociologija i znanost jer ono daje učeniku osnovne sociološke alate za analizu društvenih pojava i procesa. Unutar ovog područja učenik usvaja osnovne pojmove i teorije koje su pretpostavka za razumijevanje odnosa sociologije i drugih znanosti, te za sociološku analizu društvene zbilje.

Drugo predmetno područje uspostavlja odnos osobnog i sociološkog iskustva s idejom boljeg razumijevanja odnosa pojedinca i društva. Sadržaji ovog područja bliski su svakodnevnim iskustvima koje učenici proživljavaju, a ta iskustva su utkana i u same društvene strukture, što omogućuje povezivanje mikro i makro sociologije, te kritički pogled na vlastita i društvena gledišta.

Konačno, unutar posljednjeg predmetnog područja istražuju se izazovi suvremenog društva, ponajviše kroz korištenje informacija iz različitih izvora i analizu odnosa moći u suvremenom društvu. Izbor relevantnih sadržaja i dubina obrade pojedinih područja značajnim dijelom ovise o nastavnikovoj procjeni, uz uvažavanje satnice, interesa učenika i promjenjive društvene situacije – primjerice izazovi suvremenog društva sigurno neće biti potpuno isti za svaku generaciju učenika, stoga je i sadržaje potrebno donekle prilagoditi duhu vremena.

A/ Sociologija i znanost

Odnos sociologije i znanosti učenici će bolje razumjeti kroz usvajanje temeljnih pojmova sociologije i znanosti, osnovnih metoda istraživanja i socioloških perspektiva. Cilj je da se što ranije ovlada osnovnim sociološkim instrumentarijem (ključni pojmovi, perspektive i metode istraživanja) koji će onda predstavljati temelj za usvajanje, primjenu i analizu ostaloga gradiva.

Ovime se stvaraju preduvjeti za razumijevanje sociološkog pogleda na društvo te sposobnosti uočavanja i analize razlika sociološkog gledišta od gledišta drugih znanosti. Usvajanjem određenih činjenica i teorija, učenik će kroz proširivanje naučenog gradiva razviti sposobnost evaluacije informacija i kritičke analize izloženih teorija što će mu omogućiti multiperspektivno promatranje ostalih dijelova društvene strukture koji se obrađuju u sljedećim predmetnim područjima. To će pomoći u izgradnji njihovih socijalnih i komunikacijskih kompetencija, te metakognitivnih vještina. Kroz ovakav pristup učenju, učenici razvijaju demokratske vrijednosti, toleranciju i bolje razumijevanje vlastitog položaja u društvu, kao i društvenih pojava i odnosa.

B/ Pojedinac i društvo

U ovom području naglasak je na izučavanju odnosa društvene strukture i socijalne akcije, odnosno socijalne statike i dinamike. Učenici će uvidjeti kako i oni kao pojedinci mijenjaju

društvo i doprinose izgradnji kolektivnog identiteta, a kroz sudjelovanje u društvenim institucijama (obitelj, škola i sl.) oblikuju i vlastiti identitet.

Međuodnosi različitih društvenih struktura i njihov odnos prema pojedincu čine socijalnu mrežu koju će učenici bolje osvijestiti i razumjeti nakon savladavanja gradiva unutar ovog područja. Analizom kulture, socijalizacije i drugih društvenih fenomena učenici će bolje razumjeti odnos socijalnog i individualnog, odnosno pojedinca i društva, a uvidjet će i nužnost prilagodbe sve bržim društveno-tehnološkim promjenama. Multiperspektivno promatranje i analiza pojmova u ovom području pomoću već usvojenog sociološkog instrumentarija će značajno doprinijeti izgradnji socijalnih i komunikacijskih kompetencija učenika. Ovime se potiče razvijanje svijesti o vlastitom društvenom, kulturnom (i osobnom) identitetu te uvažavanje drugih identiteta.

C/ Izazovi suvremenoga društva

Predmetno područje omogućit će učeniku razumijevanje složenosti suvremenoga društva, kao i pristup proučavanju društva na njemu zanimljiv i prihvatljiv način. Virtualni identiteti, masovni mediji i globalizacijski procesi predstavljaju teme koje će zainteresirati učenike, a njihovo razumijevanje je moguće tek nakon usvajanja nekih komponenti iz prethodnih predmetnih područja.

Unutar ovog područja učeniku će postati puno jasnija svrha samog učenja i podučavanja sociologije u kontekstu suvremenog društva, a kroz analizu sadržaja različitih medija, učenici će dodatno unaprijediti svoje jezično-komunikacijske kompetencije i razvijati medijsku pismenost. Međuodnosi različitih dijelova društvene strukture i povezanost različitih kulturnih identiteta su važni za razumijevanje odnosa globalnog i lokalnog.

Mehanizmi društvene promjene i 'konzerviranja' društvenih odnosa koje je učenik već upoznao unutar prethodnog predmetnog područja, ovdje mu omogućuju bolje razumijevanje suvremenog društva i njegovih sastavnica. Uočavanje i analiza globalnih i lokalnih rizika će pomoći učenicima da postanu zdraviji, odgovorniji i produktivniji članovi zajednice.

Konačno, unutar ovog područja učenici će koristiti različite izvore informacija i procjenjivati njihovu relevantnost, što su vještine neophodne za život u suvremenom društvu.

D/ ODGOJNO-OBRAZOVNI ISHODI**GIMNAZIJA****3. razred /70 ili 35 nastavnih sati godišnje/**

PREDMETNO PODRUČJE: A/ Sociologija i znanost	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
A.III.1. Učenik primjenjuje načela smisaonosti, koherentnosti i verifikacije u znanstvenom i sociološkom istraživanju.	<ul style="list-style-type: none"> objašnjava osnovne sociološke pristupe, teorije i ključne pojmove sociologije i znanosti primjenjuje navedene pojmove prilikom tumačenja zadanih istraživanja.
Poveznice sa ZJNPP	<u>DHP-5.1.2</u>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> sociologija, znanost, odnos sociologije i drugih znanosti, društvo, zajednica sociološki nominalizam i realizam, pojedinac, korelacija i kauzalnost, pouzdanost, valjanost, hipoteza, varijabla, teorija, činjenica funkcionalizam, konfliktne teorije, interakcionizam, feminizam, mikro i makro sociologija 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Teorijski sadržaji unutar ovog ishoda su velikim dijelom povezivi sa svakodnevnim životom i iskustvima ljudi pa je poželjno prilikom realizacije ovog ishoda koristiti metode koje će tu vezu sociologije i svakodnevnog života dodatno naglasiti i osvijestiti među učenicima. To je moguće postići kroz samostalan rad učenika putem izlaganja ili kroz neke oblike grupnog rada uz moderiranje i demonstraciju nastavnika.</p> <p>Poželjno je učenicima približiti osnovne pojmove znanosti i način sociološkog mišljenja, a od ključne važnosti je usvajanje 'sociološkog instrumentarija', odnosno pojmova, teorija i metoda koje su temelj sociološke analize zbilje. U tu svrhu bi bilo dobro kvizovima ili nekim metodama provjere znanja kontinuirano poticati i pratiti učenike prilikom usvajanja ovih sadržaja.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Logika (znanost, činjenica, teorija), Psihologija (znanstveno-istraživačke metode), Povijest (feminizam, komunizam) i Informatika (grafički i tablični prikaz rezultata).</p>	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
A.III.2. Učenik primjenjuje rezultate dobivene iz raznih izvora na rješavanje problema iz svakodnevnog života i sociologije.	<ul style="list-style-type: none"> navodi osnovne sociološke pristupe, teorije i ključne pojmove sociologije i znanosti primjenjuje navedene koncepte prilikom tumačenja različitih društvenih fenomena.
Poveznice sa ZJNPP	<u>DHP-5.1.3</u>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> faktori koji su utjecali/utječu na nastanak i razvoj sociologije, ključna sociološka pitanja, teorijske perspektive i dileme, smisao sociologije elementi znanosti, objektivnost, glavne metode znanstvenog i sociološkog istraživanja statistika 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Realizacija ovog ishoda usko je povezana sa sadržajima prvog ishoda unutar ovog područja pa ih je poželjno paralelno realizirati gdje je to moguće. Pri tome se mogu koristiti razni video materijali u ilustriranju suvremenih tema koje povezuju mikro i makro sociologiju.</p> <p>Pored produblivanja razumijevanja osnovnih pojmova i povećanja sposobnosti korištenja sociološkog instrumentarija, potrebno je poticati razvoj metakognitivnih vještina učenika, osobito kritičkog mišljenja. To je moguće postići primjerice osvrtnom na formiranje cijena nekih namirnica i analizom društvenog utjecaja takvih praksi.</p>	

Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Logika (znanost, metode spoznaje, statistika), Psihologija (znanstveno-istraživačke metode), Matematika (vjerojatnost, prosjek, Gaussova krivulja) i Informatika (grafički i tablični prikaz rezultata).

Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
<p>A.III.3. Učenik procjenjuje i povezuje društvene i kulturne promjene pomoću osnovnih socioloških pojmova, teorija i metoda istraživanja.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizira zadane društvene promjene pomoću različitih socioloških teorija, metoda istraživanja i pojmova (sociološkog instrumentarija) • objašnjava teorije društvenih promjena i mehanizme kulturne promjene.

Poveznice sa ZJNPP

DHP-1.2.1 DHP-3.2.1

Ključni sadržaji

- društvene promjene, kulturne promjene, teorije društvenih promjena
- subkultura, kontrakultura, kulturni relativizam, etnocentrizam, kultura u suvremenom društvu
- urbanizacija, ekologija

Preporuke za ostvarenje ishoda

Realizacija ovog ishoda podrazumijeva potpuno ovladavanje sociološkim instrumentarijem pa je svakako preporučljivo provjeriti i ponoviti s učenicima temeljne pristupe uz dodatna objašnjenja, ako su potrebna.

Metoda aktualizacije i samostalni rad učenika svakako trebaju biti među prvim izborima načina realizacije ovog ishoda. Bosna i Hercegovina uključuje koegzistenciju različitih kultura i pruža neposredan materijal za analizu različitih kulturnih procesa poveziv sa životnim iskustvom učenika.

Razvoj socijalnih kompetencija učenika se može poticati sociodramom, igranjem uloga, dokumentarnim filmovima o drugim kulturama, posjetom različitim institucijama (npr. u BiH je lako postići da učenici posjete džamiju, pravoslavnu i katoličku crkvu što će im dati neposredan uvid u razlike i sličnosti među kulturama) i brojnim drugim metodama.

Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Psihologija (utjecaj kulture), Etika (raznolikost kultura, čovjek i okoliš), Biologija (ekologija), Vjeronauk (practiciranje vjere) i s međupredmetnom temom (Osobni i socijalni razvoj).

PREDMETNO PODRUČJE: B/ Pojedinac i društvo

Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
<p>B.III.1. Učenik kritički prosuđuje odnose među pojedincima i različitim društvenim skupinama.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • analizira različite tipove socijalizacije, samoubojstva, devijantnog ponašanja i etiketiranja u društvu • objašnjava subkulture, kontrakulture i česte izvore konsenzusa i konflikta među različitim društvenim skupinama i institucijama. •

Poveznice sa ZJNPP

DHP-1.3.3

Ključni sadržaji

- socijalizacija, tipovi i čimbenici socijalizacije, organizacije i birokracija
- biološki i kulturni determinizam, tipovi samoubojstva
- sankcije, devijantnost, teorije devijantnosti, uloge i institucije, etiketiranje

Preporuke za ostvarenje ishoda

Unutar ovog ishoda je poželjno učenike dijalogom i postavljanjem pitanja navesti na glavna stajališta povezana sa socijalizacijom i kroz debatu im omogućiti uvid u to da je 'istina negdje u sredini'.

Povezivanje mikro i makro sociologije moguće je primjerice izvesti kroz objašnjenje Durkheimove *Studije o samoubojstvu* s jedne strane i teorije etiketiranja i drugih teorija devijantnosti s druge strane. Ovakav pristup učenicima daje uvid u bogatstvo različitih pristupa i teorija koje često zadržavaju elemente savladanog unutar sociološkog instrumentarija i tako omogućavaju bolje povezivanje i razumijevanje različitih sadržaja.

Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Psihologija (socijalizacija, kultura), Etika (ljudska priroda), Biologija (čovjek) i s međupredmetnom temom (Osobni i socijalni razvoj).

Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
B.III.2. Učenik procjenjuje utjecaj određenih osoba u povijesti društva, utjecaj ideja, ljudskih interesa i vjerovanja.	<ul style="list-style-type: none"> tumači sociološku imaginaciju na zadanim primjerima (npr. na osnivačima sociologije) analizira utjecaje različitih ideja na oblikovanje društveno-povijesnih zbivanja u nekom društvu.

Poveznice sa ZJNPP

DHP-2.2.2

Ključni sadržaji

- filozofsko shvaćanje društva - A. Comte, H. Spencer, K. Marx, E. Durkheim, M. Weber

Preporuke za ostvarenje ishoda

Budući da unutar ovoga ishoda dominiraju teorijski sadržaji, preporučljivo je kombiniranjem frontalne nastave i učeničkih izlaganja približiti te sadržaje učenicima. Kako je dio ovih sadržaja vrlo važan za ovladavanje sociološkim instrumentarijem, poželjno je realiziranje ovog ishoda uskladiti s realizacijom ishoda iz prvog predmetnog područja. Važno je da učenici uvide da su društvene strukture često neodvojive od svakodnevnog života ljudi i da pomoću sociološke analize takvih fenomena produbljuju poznavanje društva u kojemu žive i posljedično razvijaju vlastite socijalne kompetencije. Učenike se može zainteresirati za sadržaje povezane s ovim ishodom i postavljanjem provokativnih teza/pitanja i raspravom o njima, primjerice je li komunizam održiv i zašto je propao? Postoje li danas društva koja se ravnaju prema doktrinama socijalnog darvinizma? Koja je svrha države i društva?

Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Etika (nastanak i svrha države i društva) i Povijest (komunizam).

Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
B.III.3. Učenik daje kritički osvrt na vlastitu i druge kulture, te različite identitete, stavljajući ih u društveni kontekst, uz uvažavanje načela tolerancije i nediskriminacije.	<ul style="list-style-type: none"> navodi i uspoređuje različite tipove braka, obitelji, obrazovanja i religije u različitim društvima objašnjava etnocentrizam, kulturni relativizam i utjecaj ideologije na različite identitete

Poveznice sa ZJNPP

DHP-1.1.1

Ključni sadržaji

- identitet
- brak i obitelj (tipovi, teorije, problemi)
- obrazovanje (tipovi, teorije)
- religija i ideologija – vrste religije, vrste ideologija, sekularizacija (s osvrtom na BiH)

Preporuke za ostvarenje ishoda

Prilikom realizacije ovog ishoda poželjno je imati u vidu i odgojnu komponentu ovoga predmeta te koristiti metode poticajne za uočavanje kulturnih raznolikosti i poštivanje društvenih vrijednosti. Takve metode su primjerice sociodrama, igranje uloga i sve one metode koje omogućuju učeniku da se stavi u poziciju druge osobe i uvidi zašto joj je nešto važno (što njemu može izgledati nevažno).

Moguće je i preporučljivo poticati samopouzdanje kod učenika omogućavajući im da izraze vlastite stavove i argumentiraju ih, jer sadržaji ovog ishoda su usko vezani za razvoj osobnog i kolektivnog identiteta. Provođenje manjih istraživanja, jednostavnije studije slučaja, posjet različitim institucijama i slične metode mogu biti dobar izbor prilikom analize različitih osobnih i kulturnih identiteta u zadanom društvenom kontekstu, osobito onome u BiH. Usporedba različitih oblika obrazovanja, braka, obitelji i religije kroz različita društva i njihova analiza putem

sociološkog instrumentarija je poželjna.

Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Etika (moralna i etička pitanja u religijama), Psihologija (ličnost, identitet), Povijest (ideologije, liberalizam) i Vjeronauk (Crkva, brak i obitelj).

PREDMETNO PODRUČJE: C/ Izazovi suvremenog društva	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
C.III.1. Učenik kritički prosuđuje društvene promjene i utjecaj različitih kultura na globalnoj razini.	<ul style="list-style-type: none"> objašnjava promjene u stratifikaciji, ekonomiji i komponentama kulture pod utjecajem globalizacije analizira različite ekonomske i stratifikacijske komponente pomoću sociološkog instrumentarija povezuje stratifikaciju i ekonomiju i procjenjuje njihov utjecaj na društvene promjene u budućnosti i danas.
Poveznice sa ZJNPP	<u>DHP-1.3.2</u>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> stratifikacija i diferencijacija, društveni položaji, teorije stratifikacije, profesije i zanimanja rad i ekonomija, globalizacija, sektori proizvodnje, društvo rizika - A. Smith. M. Castells. W. Ogburn. A. Giddens. U. Beck 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Sadržaji unutar ovog područja su svojevrsna sinteza naučenog, a teme vezane za ekonomiju i stratifikaciju, kao i teorije koje ih objašnjavaju su znatno kompleksnije od ostatka gradiva.</p> <p>Poželjno je koristiti različite metode za realizaciju ovog ishoda. To uključuje frontalnu nastavu, učeničke prezentacije, učenje putem različitih video sadržaja, posjet različitim organizacijama (npr. tvornica, banka) i sl.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Etika (etički kodeksi odabranih profesija), Povijest (ropstvo, staleži), Vjeronauk (kaste), Psihologija (različite vrste socijalnog utjecaja) i s međupredmetnom temom (Poduzetnost).</p>	
Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
C.III.2. Učenik analizira suvremena društvena zbivanja i globalne rizike.	<ul style="list-style-type: none"> analizira odnos različitih političkih poredaka i sustava prema globalnim problemima i rizicima (npr. ekologija, pandemija, ratovi).
Poveznice sa ZJNPP	<u>DHP-3.3.1</u>
Ključni sadržaji	
<ul style="list-style-type: none"> moć i politika, država, civilno društvo, vlast demokracija, totalitarizam, autoritarizam teorije elita i poliarhija, državljani i građani narod i nacija, državljani i građani političke stranke, socijalni pokreti i izbori 	
Preporuke za ostvarenje ishoda	
<p>Budući da su sadržaji ovog ishoda povezani s različitim oblicima politike i političkog uređenja, moguće ih je povezivati s brojnim ishodima, kao i koristiti vrlo različite metode prilikom realizacije ovog ishoda.</p> <p>Preporuka je da nastavnik odabere metode u skladu s potrebama učenika dajući im određenu slobodu oko obrade ovih sadržaja. Poželjno je s pomoću sociološkog instrumentarija analizirati aktualne teme poput inflacije ili pandemije stavljajući ih u politički kontekst.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Etika (nastanak i svrha društva i države, civilno društvo i država), Povijest (polisi, Atena) i s međupredmetnom temom (Građansko obrazovanje, demokracija).</p>	

Odgojno-obrazovni ishod učenja	Razrada ishoda
<p>C.III.3. Učenik kritički procjenjuje odnos virtualnog i realnog koristeći osnovni sociološki instrumentarij.</p>	<ul style="list-style-type: none"> • objašnjava utjecaj masovnih medija na pojedinačne i kolektivne identitete • argumentira kako bi se različiti osnivači sociologije (i glavni pristupi vezani za njih) postavili prema glavnim proizvođačima i distributerima virtualnog (Meta, Google, Microsoft i sl.).
<p>Poveznice sa ZJNPP</p>	<p><u>DHP-1.3.2</u></p>
<p>Ključni sadržaji</p>	
<ul style="list-style-type: none"> • modernost i postmodernost • diskurzivno i figuralno • individualni i kolektivni identiteti, kolektivno ponašanje, društvene grupe - F. Lyotard, M. Foucault, G. Simmel • kritička shvaćanja ideologije, kritička škola, hegemonija 	
<p>Preporuke za ostvarenje ishoda</p>	
<p>Prilikom realizacije ovog ishoda poželjno je korisiti metode koje potiču kritičko mišljenje učenika, primjerice analizu sadržaja uz grupni ili samostalni rad učenika.</p> <p>Budući da sadržaji ovog ishoda dijelom ulaze i u filozofske postavke i probleme u analizi suvremenog društva, a poznavanje sociološkog instrumentarija je naprosto neophodno, poželjno je koristiti multiperspektivni pristup i 'igranje uloga' u realizaciji ovog ishoda. Primjerice, moguća je analiza sadržaja na nekoj društvenoj mreži iz perspektive nekog od osnivača sociologije, rasprava o tome koliko virtualno mijenja realno i je li to dobro i sl. Moguće je i gledanje filmova (npr. Social Network), a praktički neophodno korištenje IKT-a, ovisno o opremljenosti škole.</p> <p>Sadržaj ove tematske cjeline moguće je povezati sa sadržajima nastavnih predmeta: Etika (tehnološko poboljšanje čovjeka), Povijest (internet), Informatika (internet, društvene mreže), Logika (metode spoznaje, dokaz, pogreške u zaključku i dokazu), Biologija (čovjek, okoliš) i s međupredmetnom temom (Građansko obrazovanje).</p>	

E/ UČENJE I PODUČAVANJE

Za uspješno izvođenje nastave Sociologije od iznimnog je značaja osposobiti učenike da društvenu zbilju promatraju sociološki, odnosno kritički i multiperspektivno.

Kako bi se ovo postiglo, nastavnik treba biti motivator i mentor, a ne samo predavač. Potrebno je poznavati i primjenjivati brojne metode učenja i podučavanja, od studija slučaja i provođenja mini istraživanja, do grupnog i projektnog rada, analiziranja audiovizualnih sadržaja, izrade prezentacija, referata, samostalnih izlaganja i debata na zadanu temu. Važno je da učenik sociološke sadržaje doživi kao nešto povezano sa svakodnevnim životom što će mu pomoći da bolje razumije zajednicu u kojoj živi i da lakše funkcionira u suvremenom društvu. U tom kontekstu preporučljivo je izvoditi terensku nastavu kad je to moguće i prikladno, a takva nastava bi uključivala posjete različitim institucijama i razgovore s osobama koje mogu pomoći pri razumijevanju teme koja se obrađuje.

Nastavnik na temelju svoje stručne procjene određuje redoslijed izlaganja i najbolje metode za postizanje ciljeva nastave Sociologije, no jedan od preporučljivih pristupa je sistematski rad na usvajanju osnovnih socioloških pojmova, teorija i metoda istraživanja (sociološkog instrumentarija) kod učenika, što će im omogućiti da društvenu zbilju promatraju i analiziraju sociološki. Potrebno je postupno povećavati udio praktične nastave i samostalnog rada učenika jer su nakon ovladavanja sociološkim instrumentarijem znatno sposobniji procijeniti relevantnost i pouzdanost nekog izvora u kontekstu društvene teme koju proučavaju.

Osim razvoja kritičkog mišljenja i metagognitivnih vještina, bitno je raditi i na samopouzdanju učenika, što se postiže kroz primjerene zadatke za samostalni rad (izlaganje, analiza studije slučaja i sl.). Bolje razumijevanje odnosa pojedinca i društva omogućuje se metodama koje će učeniku pomoći da se postavi u određenu društvenu ulogu i promotri zahtjeve društva povezane s tom ulogom (sociodrama i debata).

Unutar nastave Sociologije ne smije se zanemariti ni odgojni potencijal koji sociologija ima; kroz odabrane sadržaje i metode podučavanja cilj je postići da učenici budu zdrave, odgovorne i funkcionalne osobe spremne pomoći razvoju vlastite zajednice i izgradnji boljeg društva za sve. Promicanje pozitivnih društvenih vrijednosti vjerojatnije je ako se učeniku pruži prilika za samostalno istraživanje, obradu i prezentaciju sadržaja gdje se uz usvajanje sadržaja postiže internalizacija određenih društvenih vrijednosti za koje se učenik imao priliku uvjeriti da su funkcionalne za njega i okolinu.

Konačno, učenike je nužno osposobiti za razumijevanje virtualnog svijeta bez čega su analiza i razumijevanje suvremenog društva nemogući. Zbog toga nastavnik treba poticati funkcionalnu upotrebu informacijskih tehnologija, vodeći računa o okružju u kojem se nastava izvodi, razlikama između učenika i razini opremljenosti škole.

Predstavljena domenska struktura odgovara ovakvom pristupu nastavi Sociologije, no to ne

znači da je ovo jedini mogući ili ispravni pristup, već samo jedan od vodiča za uspješno izvođenje nastave. Budući da se nastava najčešće izvodi kroz 70 školskih sati, nastavnik ima dovoljno vremena iskušati različite metode i odabrati one najpogodnije za usvajanje socioloških sadržaja prilagođenih potrebama i afinitetima učenika.

Iako postoje brojne prikladne metode i pristupi u nastavi Sociologije, preporučljivo je ne mijenjati ih prečesto, da ne dođe do zasićenja kod učenika. Element predvidivosti u očekivanjima mora postojati da bi učenici mogli sami procijeniti svoje sociološko znanje, a na nastavniku je odgovornost da objektivno procijeni koliko varijacija je potrebno da se zadrži interes i fokus učenika na sadržaju koji se želi komunicirati unutar određene tematske cjeline.

Primarni resurs za učenje i podučavanje trebaju biti odobreni udžbenici, ali iznimno je važno da nastavnik koristi i druge izvore znanja, od vlastitih primjera, do razne stručne literature i elektronskih medija.

Primjerice, ako želimo razvijati sociološku imaginaciju kod učenika u kontekstu suvremenog društva, nemoguće je to postići samo pomoću udžbenika, bez uključivanja relevantnih internetskih izvora, gdje i sam učenik ima bitnu ulogu u kreiranju iskustva učenja.

Budući da glavnina izvora koji se koriste u nastavi Sociologije ipak ovisi o izboru nastavnika, nužno je da se on kontinuirano stručno usavršava i bude u tijeku sa suvremenim društvenim zbivanjima. Neovisno o vlastitim pogledima na društvo, nastavnik bi trebao kod učenika poticati multiperspektivni, sociološki pristup analizi društvenih pojava.

F/VREDNOVANJE I OCJENJIVANJE

Vrednovanje u Sociologiji je neodvojivo od samog procesa učenja i podučavanja i ne treba ga promatrati isključivo kao proces koji se svodi na ocjenjivanje učenikove usvojenosti sadržaja. Ono predstavlja složen proces prikupljanja i analiziranja informacija te donošenja profesionalnih procjena o učeničkome učenju i rezultatima tog učenja.

Nastavnici mogu izabrati više pristupa vrednovanju. Tradicionalno je naglasak na vrednovanju naučenog (što u pravilu rezultira ocjenom), no poželjno je upotrebljavati i vrednovanje kao učenje, jer je samoprocjena učenika i njihovo aktivno uključivanje važno, osobito u predmetima koje učenici lako mogu povezati sa svakodnevnim životnim iskustvom. Vrednovanje za učenje često služi poboljšavanju i planiranju budućega učenja, što će biti iznimno važno kod prijelaza s tradicionalnoga na suvremeni model učenja i podučavanja. Iako nastavnik ima autonomiju u vrednovanju, u sociologiji je obvezno uključiti formativno i sumativno vrednovanje, dok je dijagnostičko vrednovanje kao i druge metode vrednovanja u domeni slobodne procjene nastavnika.

Formativno vrednovanje predstavlja kontinuirano praćenje napretka učenika i davanja pravovremenih povratnih informacija sa svrhom učeničkog uvida u vlastiti proces učenja i njegova unaprjeđenja. Ovakvo vrednovanje u pravilu ne rezultira ocjenom, povezano je s vrednovanjem kao učenjem i vrednovanjem za učenje, ali i vrlo korisno nastavnicima u praćenju realizacije ciljeva i ishoda učenja. Korisno je i učenicima zbog lakše samoprocjene znanja kao i drugim sudionicima obrazovnog procesa zbog lakšeg praćenja povezanosti ciljeva, vrednovanja i sadržaja koji se uči.

Sumativno vrednovanje obično služi za provjeru stupnja realizacije ciljeva i usvojenosti ishoda na kraju određene cjeline i u pravilu rezultira ocjenom. Učenička postignuća se vrednuju broječanim ocjenama: nedovoljan (1), dovoljan (2), dobar (3), vrlo dobar (4), odličan (5). Treba voditi računa da ciljevi učenja i podučavanja budu usklađeni s metodama i tehnikama vrednovanja. Kako je u Sociologiji moguće koristiti brojne metode u nastavi koje pridonose realizaciji ishoda, poželjno je i o tome voditi računa, tako da učenici nemaju dojam da metode korištene u nastavi nemaju veze s metodama vrednovanja njihovih postignuća.

Dijagnostičko vrednovanje u Sociologiji može biti vrlo korisno za procjenu predznanja iz psihologije koja su korisna za sociologiju i upućenost učenika u metode i pojmovnik znanosti, pa time i za planiranje realizacije nekih ciljeva učenja i podučavanja.

U Sociologiji se može povremeno primjenjivati i *normativno vrednovanje* (uspoređivanje učeničkog postignuća s postignućima drugih učenika), no poželjno je da u nastavnom procesu dominira *kriterijsko vrednovanje*. Nastavnik ostaje središnja figura u procesu vrednovanja, no

kroz formativno vrednovanje nužno je izgraditi kompetencije učenika u smislu samovrednovanja i postaviti jasne kriterije o tome što se vrednuje, tako da učenici razviju osjećaj vlastitog napredovanja kroz svladavanje određenih elemenata gradiva.

Nastavnik ima na raspolaganju brojne metode i tehnike vrednovanja, od kojih su preporučene sljedeće:

- usmene provjere znanja
- kvizovi i debate
- testovi - klasični pismeni i tzv. 'blitz' koji služe za dodatnu provjeru razumijevanja društvene zbilje, primjerice traženjem od učenika da se postave u ulogu osobe unutar analizirane situacije
- prezentacije, eseji i seminarski radovi
- metoda autentične procjene - zanimno važna da se provjeri povezuju li učenici znanja iz sociologije sa svakodnevnim životom i u kojoj mjeri
- projektni zadatci, mini istraživanja (studije slučaja) i sl.
- multimedijски sadržaji (analiza i prezentacija), prikaz rezultata istraživanja (izrada tablica, grafikona i sl., što je osobito važno za ciljeve i sadržaje povezane s izazovima suvremenog društva i virtualnim identitetom.

Elementi i kriteriji vrednovanja u predmetu Sociologija su:

- usvojenost i razumijevanje osnovnih socioloških koncepata, teorija i metoda istraživanja (sociološkog instrumentarija)
- analiza društvene zbilje pomoću sociološkog instrumentarija
- sinteza i evaluacija, procjena smisla socioloških teorija unutar 'figuralne i diskurzivne kulture'.

Usvojenost i razumijevanje osnovnih socioloških koncepata, teorija i metoda istraživanja (sociološkog instrumentarija) je prvi element koji bi trebao imati najveću 'težinu' u konačnoj ocjeni jer služi kao osnova za kasnije elemente i pruža učenicima mogućnost da sociološki vide društvo i bolje funkcioniraju unutar istog. To je povezano sa svrhom i predstavlja jedan od temeljnih ciljeva predmeta. Ovaj element se odnosi na poznavanje i razumijevanje osnovnih koncepata sociologije i preporučljivo ga je vrednovati i ocjenjivati kroz usmene i pismene provjere znanja te različite kvizove, analize konkretnih situacija, prezentacije i seminarske radove. Od učenika se očekuje demonstracija poznavanja socioloških perspektiva, teorija, metoda istraživanja i osnovnih pojmova povezanih s određenom cjelinom. Poznavanje najčešćih argumenata u sociologiji i njihove snage, kao i metoda istraživanja u sociologiji učenicima omogućavaju razumijevanje određene društvene situacije i ponašanja aktera u njima, što ima i važnu odgojnu komponentu jer promiče razumijevanje i toleranciju. Ovime se i promiču socijalne kompetencije učenika, što u kombinaciji s većim znanjem o društvu znači da će njima biti teže manipulirati.

Analiza društvene zbilje pomoću sociološkog instrumentarija predstavlja drugi, nešto složeniji i zahtjevniji element vrednovanja, a odnosi se na analize različitih društvenih situacija, analizu sadržaja i prepoznavanje argumenata i ideoloških pozicija autora. Podrazumijeva sposobnost

učenika da prepozna ključne teze teksta, dokaze i argumente u tekstu i sposobnost primjene socioloških teorija, koncepata i metoda istraživanja. Ovakve metode vrednovanja doprinose razvijanju socijalnih i metakognitivnih kompetencija kod učenika. Jednostavna primjena sociološkog instrumentarija se podrazumijeva već u prvom elementu, jer je nemoguće da učenik razumije temeljne pojmove i teorije sociologije, a da je potpuno nesposoban primijeniti ih. Ovdje se vrednuje primjena na nešto kompleksnijim primjerima i situacijama koje nisu 'šablonske'. Ovaj element je poželjno vrednovati i ocjenjivati kroz usmene i pismene provjere znanja, kvizove, debate, studije slučaja, projektne zadatke, prikaz rezultata istraživanja i metodu autentične procjene.

Sinteza i evaluacija, procjena smisla socioloških teorija unutar 'figuralne kulture' je najsloženiji element vrednovanja jer uključuje prethodna znanja učenika (osobito o diskurzivnom, figuralnom i postmodernom), te njihovu sposobnost da primjenjuju i procjenjuju sociološki instrumentarij u analizi virtualnog i realnog. Sinteza pretpostavlja primjenu ovog znanja i spajanje sa 'svakodnevnim spoznajama' u nekoj konkretnoj situaciji. Dok se u drugom elementu podrazumijevalo prepoznavanje određenih društvenih situacija i primjena sociološkog instrumentarija na njihovu analizu, ovdje je bitno da učenik može procijeniti prikladnost dostupnih alata sociološkog instrumentarija i na temelju toga izvršiti analizu i evaluaciju neke situacije ili sadržaja. Ovo je donekle povezano sa svim ciljevima, jer zahtijeva potpuno ovladavanje sociološkim instrumentarijem (osobito terminologijom i metodama istraživanja), te donekle razvijeno kritičko mišljenje, kao i određenu razinu digitalnih kompetencija. Zbog složenosti ovog elementa poželjno je zaobići klasično usmeno i pismeno ispitivanje, a učenike vrednovati i ocjenjivati kroz debate, prezentacije, analizu (multimedijskih) sadržaja i metodu autentične procjene.

Nastavnik može povremeno primjenjivati i *normativno vrednovanje*, no prilikom izvođenja zaključne ocjene mora dominirati *kriterijsko vrednovanje*.

Prilikom kriterijskog vrednovanja u ovom predmetu ocjena se formira tako da najveći udio ima prvi element (40 %), nešto manji drugi i treći element (po 30 %). Ovi ponderi su preporučeni i nastavnik u određenim slučajevima može odstupati od njih, ovisno o konkretnoj situaciji i potrebama učenika.

U konačnici nastavnik ima autonomiju u vrednovanju, no nužna je pravovremena komunikacija s učenicima tako da u svakom trenutku bude jasno što, kako i zašto se vrednuje. Smatramo da zaključna ocjena ne mora biti aritmetička sredina pojedinačnih ocjena u polugodištu/školskoj godini, no učeniku tu ocjenu treba obrazložiti.

